אָנֹכִי ה' אֱלֹוהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (שמות כ, חג שבועות הבא לקראתנו, עיקרו מתן תורה על ידי לוחות הברית, ומתנוססות עליהם עשרת הדברות. הבה ונתבונן בראשונה שבהם.

המוזר הדבר שבדיברה אין כאן לשון ציווי, רק הודעה סתמית [כך הקשה הקדמון ר' חסדאי קרשקש – נפטר שנת 1412, בספרו "אור ה'"]. מפני זה ציין רמב"ן למדרש חכמים במכילתא (יתרו, בחודש, ה) כלומר שהיא רק הקדמה להציווים:
"מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחלת התורה? משלו משל למה הדבר דומה. לאחד שנכנס במדינה אמר להם 'אמלוך עליכם'. אמרו לו: 'כלום עשית לנו [איזו הטבה] שתמלוך עלינו?'. מה עשה? בנה להם את החומה, הכניס להם את המים, עשה להם מלחמות. אמר להם 'אמלוך עליכם'. אמרו לו 'הן והן'. כך המקום הוציא ישראל ממצרים, קרע להם הים, הוריד להם המן, העלה להם הבאר, הגיז להם השְׂלָו, עשה להם מלחמת עמלק. אמר להם 'אמלוך עליכם?' אמרו לו 'הן והן'. אבל מדרש זה קשה, וביאור זה קשה, כי מפורש במסכת מכות (כד,א) כי דיברת "אנכי" היא כן מתרי"ג המצוות.

[ב] מהר"ל ניסה ליישב בעיה זו וכתב (תפארת ישראל, תחילת פרק לז): "אף אם לא יקבל אותו האדם לאלו-ה, הוא אלוהים שלו מצד עצמו. אלא הציווי הוא "לא תכפור בי לומר שאינו אלוהיך".

[ד] ר' יצחק מקורביל, מבעלי התוספות, בספרו "סמ"ק" [ספר המצות הקטן] ניסה לפרש: "כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם, כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוהיכם, <u>ואני עתיד לקבץ אתכם ולהועכם</u>". אבל פירוש זה קשה, כי תלה רעיון חיצוני במקרא שאין זה הנושא שלו, כלשון הקדמונים "העיקר חסר מן הספר".

[ג] אופן אחר בהנת הענין יש לנו לפי הרמב"ם ב"ספר המצוות" (מצוה ראשונה) הוא מבאר מקרא זה "שנצטוינו **<u>בידיעת</u>** האלהות" [כך תרגמו הר"י קאפח וכן תרגומו של הרב חיים העליר, לא כמו תרגומו של ר"י אבן תיבון שתרגם "להאמין"] וכן הוא בתחילת "משנה תורה" (הל' יסודי התורה פ"א ה"א) "**<u>לידע</u>** שיש שם מצוי ראשון". הציווי הוא ללמוד חכמות שהן מחדירות הכרה זו לתודעתו של האדם [=אני מוסיף, כמו לימוד הטבע]. אבל עדיין לא פתרנו בזה את הבעיה שסגנון המקרא אינו ציווי, אלא הודעה מוחלטת סתמית.

[ה] אבל באמת שאלה זו של ר' חסדאי קרשקש אינה מתחילה. יש כאן חמשה לימדגים חשובים ביותר שעל האדם להפנים, להכיר ולחיות על פיהם.

[1] ההבדל בין מלת "אני" למלת "אנכי". במשפט שם העיקר הוא מעשה הפועל, אומרים "אני" ואם העיקר שרוצים להדגיש הוא מי הוא העושה הפעולה ההיא, אומרים "אנכי". וזה מבואר מאד לפי דברי רמב"ם בתחילת יסודי התורה, להשמיענו שהוא המציאות היחידית והבלעדית.

[2] יהו"ה. לא כמו שנאמר בשו"ע (בשם רבנו יונה] שענינו תיאור של ה' שהוא היה הוה ויהיה, אלא פירושו שהוא המהוה כל מה שיש בעולמנו. וכך נאמר בזבחים צו,ב) וכתבו כך אריז"ל [פרי עץ חיים], רש"ר הירש [ויקראא א, ט, והנצי"ב ועוד.

[3] אלוהינו, ענין "אלהים" שהוא דיין, נותן שכר ועונש, וכן הוא משגיח ושומר. לכן מודגש כאן בגוף שני "אלוהיך" ,של ישראל ממש!" ובענין אדנותו המוחלטת של הקב"ה אמר הרב הירש, בביאורו לדיברה זו:
"האמת היסודית של ההוויה היהודית אינה זו שאני מאמין במציאות ה' בכלל, ואף לא זו שה' הוא אחד, ואחד בלבד. אלא זו שה' האחד והיחיד, א-לוהי האמת, הוא אֵ-לִי, שהוא ברא ויצר אותי, והציג אותי על מעמדי, והעמיד אותי על חובתי. ועדיין הוא יוצרי, נוצר אותי, מדריך אותי ומנהל אותי... וכל נשימה ונשימה וכל רגע ורגע של הווייתי, מתנה היא של גבורתו וחסדו. ועלי להקדיש כל רגע ורגע מחיי בהווה ובעתיד – לעבודתו בלבד. הוא לבד תומך גורלי, הוא לבד מכונן את מעשי ידי".

[4] אשר הוציאך מארץ מצרים. [5] מבית עבדים.

יש במקרא זה רעיון נפלא מאד, עצום מאד. עת שהיינו במצרים היינו גם אנחנו גוים גמורים, מאמינים בשטויותיהם [כלשון המקרא (ויקרא יז, ז), שהיינו זובחים זבחים לשדים ולשעירים. והיינו במ"ט שערי טומאה]. הגדרת חז"ל במדרש תהלים (מזמור קיד) מלמדת "כאדם שהוא שומט את העובר מתוך מעי הבהמה בזמנו, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים. 'לקחת לו גוי מקרב גוי' (דברים ד, ב) כענין שנאמר 'וְהַקָּרֵב והכרעים' (ויקרא א, יג) [עכ"ל]. כלומר היינו מצרְיִים ממש, שקועים בכל תרבותם הנלוזה. והקב"ה בגזירתו מלמעלה הוא שהוציא אותנו במלקחיים ולקח אותנו לו לעם, לעם סגולה, להיות "ממלכת כהנים ועם קדוש" (שמות יט, ו). זהו מה שנאמר בדיברה זאת! ציווי הוא לקחת זאת להכרתנו ולדעתנו

ובאמת זכינו לדרגות נפלאות מפני שזכינו לקבל את התורה. כבר רבי סעדיה גאון בספרו "אמונות ודיעות" (ג, ז) מורה לנו כי "אין ישראל אומה כי אם בתורותיה". אמר "תורותיה" בלשון רבים לכלול בזה גם תורה שבעל פה. על ידי ספרים נשגבים אלו נהיינו לעם.

עוד גדול-עולם אמר כך, הוא מהר"ל, בסוף ספרו "באר הגולה" (עמ' קמח) "כי הם ישראל מפני הדת, ואם אין הדת אינם ישראל". כלומר יחודנו כעם אינו הגזע, כי גם גרים מאומות העולם מצטרפים אלינו. ואיננו יהודים מחמת שפה משותפת, כי גם יהודים שאינם יודעים לדבר עברית, גם הם יהודים. ואיננו יהודים מחמת השתייכותם לציונות או מפני שגרים בארץ הקודש, כי גם אלו שהם רחוקים מדיעה זו, אם לא כפרו בתורה, הרי גם הם יהודים.

לא רק שאנחנו עם עצמאי, עם העומד ברשות עצמו, אלא אנו גם עם עליון, עם מיוחד, עם מוסרי, עם עדין, עם "חכם ונבון" (דברים ד, ו). אמנם התורה אמרה פסוק זה אם נקיים כראוי מצוות התורה, אבל הרי גם בעניני חולין נתברכנו בשכל חי ורענן, שֶׂכֶל יוצר ופקח. עובדה היא שמכל מקבלי פרסי-נובל בעניני מדעים ומחקרים, זכו היהודים ל-26 אחוז מהפרסים. עת שיחס מספרו של ישראל מול כלל אוכלוסיית העולם הוא רק 0.2% בלבד, חמישית של אחוז אחד. (ראו ויקיפדיה: ערך "זוכי פרס נובל ממוצא יהודי").

אם כן יש הדגשה מסויימת בפסוק הראשון של עשרת הדיברות, שיצאנו מההיפך אל ההיפך. היינו שפלים ובזויים, וזכינו למעלה רוממה. וצריכים על כך "הכרת טובה".

אבל גם סוף המקרא מלמד עיקרון גדול נוסף, שה' הוציא אותנו מבית עבדים. וזה נכון לכל הדורות. כפי דברי ר' יהודה הלוי:
עַבְדֵי זְמַן עַבְדֵי עֲבָדִים הֵם / עֶבֶד אָדֹנָי- הוּא לְבַד חָפְשִׁי
עַל כֵּן בְּבַקֵּשׁ כָּל אֱנוֹשׁ חֶלְקוֹ / 'חֶלְקִי אֲדֹנָי-י', אָמְרָה נַפְשִׁי!"

ושורש דבר הוא במקרא-קודש "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה, נה) פירשו חז"ל "ולא עבדים לעבדים" (קידושין כב, ב).

כלומר כל אחד משועבד למישהו שחושב אחרת ממנו. כל אדם שחושש שהשני יזיק לו, או שמעוניין לקבל איזו הטבה מהשני, מיד מחשבותיו משנות כיוון לתאם

את עצמו לדעתו של הזולת, בין אם זה חבריו, בין אם זה הציבור ביניהם הוא נמצא, או שמתאים את דיעותיו למה שהוא מושפע מהתקשורת או דברי דמגוגים חלוקי-שפתים. אך ורק בעלי תורה הם הם בני חורין, הם המשוחררים מהשיעבוד לדברי סתם בני אדם.

וכך לשון מהר"ל (תפארת ישראל, פרק לז, עמ' קח) "רמז לך כי העבד המשועבד הוא חמרי כמו החמור שהוא חמרי, ולפיכך אמר 'אנכי ה' אלוהיך' שֶׁאֲנִי אלוהיך במה שהוצאתיך ממדרגה-פחותה החמרית שהיא עבדות. ובזה אתה נבדל מן החמרי וקבלתם מלכותי ואלהותי, בשביל זה עבדים אתם אל השם יתברך, כי הכל במדרגה חמרית אל השם יתברך שהוא יתברך נבדל מכל".

ובעצם, משום זה אנו מברכים בכל בוקר ברכה "שלא עשני עבד". מבאר הרב קוק (סידור, עמ' עא) "ההודאה על אשר נתת לי נשמה עצמית, נשמה תכליתית שחפצה החופשי נתון בידה... ולא נשפלתי להיות נוצר בתכונה של עבדות, שאין לה חיים עצמיים ורצון מקורי".

כלומר שהאדם צריך להיות במדריגה נעלה שהוא פועל על פי השכל וההגיון, ולא מפני לחץ החברה או השפעת אלו שסובבים אותו, ואני אומר "סובבים" במשמעות כפולה, לא רק סובבים אותו בגוף, אלא "סובבים" אותו לשנות דיעותיו כדי להיות זהה לדיעותיהם, "הנדסת התודעה". וגם מונח ברעיון זה שהאדם לא יהיה עבד ליצרו הרע, אלא יוכל לשלוט עליו. ה' הוציא אותנו "מבית [1פ ההבדל בין העבדים" כדי שנהיה יצורים חושבים, יצורים בעלי חירות מחשבתית. הציוי בדיברה ראשונה היא לקיים יעוד זה.

וזה מה שאמרו במדרש פסקתא רבתי (פרק כא) מדוע רוצעים את אזנו של העבד, אותו הרוצה להשאר עדיין עבד אצל אדונו. מדוע דוקא את אוזנו? אלא "אוזן ששמעה על הר סיני 'אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים', וקיבלה עליה עול מלכות בשר ודם.. והלך זה וקנה אדון לעצמו? לפיכך האוזן תירצע שלא שמרה מה ששמעה". [ונזכר שוב בקידושין כב,ב].

כמה נפלא מעמד זה של הר סיני! לא **<u>אנו</u>** בחרנו בו, אלא **<u>הקב"ה</u>** בחר בנו, שלא ביוזמתנו. כך נלמד ממעשה אצל אדמו"ר מקרית צאנז. כך כותב מהר"ל בתחילת הקדמתו לספרו "אור חדש" (עמ' טו) על "כפה עליהם הר כגיגית". ה' ראה בנו סגולה פנימית המיועדת לגדולה רוחנית. הוא המכיר בטיב הנפשות!

אלו הם הלימודים הבסיסיים מהפסוק הראשון של עשרת הדברות. חמשה ענינים שונים, יקרים היותר! כמה עוצמה יש בהם, כמה תוקף, כמה לשד של חיים אמתיים!

"אשרינו מה טוב חלקנו, ומה נעים גורלנו. ומה יפה ירושתנו!"
ירושלמי ראש השנה ד/ח